

มโนทัศน์และประเพณีเกี่ยวกับนาจาไท้จื้อในไต้หวันระหว่าง ค.ศ. 1992-2019

พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร¹

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ลพบุรี

*ผู้รับผิดชอบบทความ: p.petchivichit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอ มโนทัศน์และประเพณีเกี่ยวกับเทพนาจาบนเกาะไต้หวัน ช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 1992-2019 ซึ่งสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ ประเพณี และพิธีกรรม ที่ชาวไต้หวันซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ได้นำความเชื่อและความศรัทธาเทพนาจาติดตัวมาด้วย ทั้งยังคงสืบทอดตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิมมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์และประเพณีเกี่ยวกับนาจา ได้รับการตีความใหม่สะท้อนให้เห็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1992 ผ่านสื่อภาพยนตร์เรื่อง *Rebels of the Neon God* ที่นำเสนอภาพลักษณ์เทพนาจาในประเด็นเรื่องปมอติปุสอย่างชัดเจน ต่อมาปรากฏขบวนการในเทศกาลที่คนสวมชุดเทพนาจาและเต้นตามเพลงเทคโน เรียกว่า “ซันไท้จื้อเทคโนแดนซ์ หรือ เทคโนนาจา” ที่พยายามส่งเสริมให้กลายเป็นภาพลักษณ์ในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไต้หวัน ซึ่งในบทความนี้อาศัยกรอบคิดของมิกฮาอิล บัคติน (Mikhail Bakhtin) เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์เกี่ยวกับนาจาในเรื่องปมอติปุส (Oedipus Complex) ที่ได้ถูกขบขันและสะท้อนผ่านประเพณีและพิธีกรรมในงานแห่ของเทพนาจา อันเป็นผลมาจากการแสดงออกถึงความคับข้องใจต่ออำนาจหรือสถานะทางสังคมของไต้หวันที่เป็นรองจึงไม่อาจแสดงออกถึงความไม่พอใจได้อย่างชัดเจน แต่ได้สื่อสารผ่านการแสดงหรือการเล่นในประเพณีหรือพิธีกรรมที่พึงกระทำได้โดยไม่ถือเป็นความผิด

คำสำคัญ: เทพเจ้า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปมอติปุส นาจา และซันไท้จื้อเทคโนแดนซ์

Concept and Tradition of Nezha in Taiwan between 1992-2019 C.E.

Phanthip Petchvichit¹

¹Faculty of Humanities and Social sciences, Thepsatri Rajabhat University, Loburi

*corresponding author: p.petchvichit@gmail.com

Abstract

This article dedicates to illustrate Nezha's concept and tradition in Taiwan between 1992-2019 C.E. that reflects belief, tradition and rite about Nezha from migrating Chinese ancestors who brought their faith with them and transferred it to their descendants. The reinterpretation occurred in 1992 C.E. when the movie "Rebels of the Neon God" was broadcast. This cinema displayed Nezha's Oedipus complex characteristic vividly. Then, the appearance of Electric-Techno Neon Gods or Techno Nezha was promoted to represent the Oedipus complex in the relationship between China and Taiwan. This article uses the concept of Mikhail Bakhtin to analyse the concept and tradition about Nezha to imply the frustration of Taiwan's inferior status to China but cannot demonstrate directly. So, they can communicate through the play of carnival that they can act what they want guiltlessly.

Keywords: god, international relation, Oedipus complex, Nezha and Electric-Techno Neon Gods

1. บทนำ

การนับถือเทพนาจาของชาวไต้หวันและในที่อื่น ๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเป็นอิทธิพลที่แพร่หลายจากบรรดาชาวจีนอพยพที่ได้นำความเชื่อและเทพเจ้าที่พวกเขาศรัทธาติดตัวไปด้วย นาจาเป็นเทพอีกองค์หนึ่งที่ได้รับการบูชาแพร่หลายในบรรดาดินแดนที่มีชาวจีนอพยพ เช่น ไต้หวัน ไทย สิงคโปร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปความเชื่อและประเพณีเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ เมื่อพิจารณาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทพองค์นี้ จะพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตในหลายท้องถิ่น เช่น กรณีของไทยที่ร่างทรงได้สวมทับเทพนาจากับเทพองค์อื่น ในช่วงที่บรรดาร่างทรงเกิดขึ้นจำนวนมากในทศวรรษ 1970-1980 ทว่าการปรับตัวของมโนทัศน์เกี่ยวกับเทพนาจาในไต้หวันไม่เพียงแต่ได้รับการดัดแปลงและผสมผสานให้เข้ากับยุคสมัย แต่ยังสะท้อนมโนทัศน์สำคัญอย่างปมความขัดแย้งระหว่างตัวนาจากับบิดาของเขา ซึ่งประเด็นนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้นับถือในดินแดนอื่น ๆ ให้ความสำคัญ

ในบทความนี้มุ่งอภิปรายประเด็น การแสดงความคับข้องใจของมวลชนไต้หวันที่มีต่อความสัมพันธ์กับจีนแผ่นดินใหญ่ผ่านเทคโนโลยี โดยใช้นวนิพนธ์เรื่อง คาร์นิวัล (carnival) ของมิกฮาอิล บัคติน (Mikhail Bakhtin) ในการอธิบายกรณีศึกษามโนทัศน์และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทพนาจาของชาวไต้หวัน ระหว่าง ค.ศ. 1992-2019 ทั้งหมดนี้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาพลวัตของ

ความเชื่อและประเพณีในฐานะที่เป็นการแสดงออกทางการเมืองในรูปแบบหนึ่งของบรรดาเยาวชนได้หวั่น ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนไทยในสภาวะการณ์ร่วมสมัยได้

สำหรับเนื้อหาในบทความนี้จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) **นาจากับปมอติปุต** กล่าวถึงความเป็นมาของเทพนาจาและปมอติปุตซึ่งสะท้อนในความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันระหว่างนาจากับบิดา อันเป็นที่มาของมโนทัศน์สำคัญที่จะถูกนำมาตีความใหม่และสะท้อนออกมาผ่านสื่อและประเพณีดังที่จะกล่าวถึงในส่วนที่สาม 2) **ความสัมพันธ์ระหว่างเงินกับได้หวั่น** อธิบายความสัมพันธ์ทั้งในมิติการรับวัฒนธรรมและปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศทั้งสอง เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์การแสดงเทคโนโลยีในฐานะ “คาร์นิวัล” ของบัณฑิตที่จะนำเสนอในส่วนสุดท้าย 3) **จาก Rebels of the Neon God ถึงชั้นใต้จอเทคโนโลยี** เป็นรายละเอียดการศึกษามโนทัศน์และประเพณีที่เป็นผลมาจากอิทธิพลของแนวคิดปมอติปุต การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี และบริบทสังคมได้หวั่น และ 4) **มองเทคโนโลยีผ่านกรอบคิดคาร์นิวัล** เป็นการอธิบายเทคโนโลยีในฐานะ “คาร์นิวัล” ที่เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างได้หวั่นกับเงิน โดยใช้มโนทัศน์เรื่องปมอติปุตของนาจากับแนวคิดของบัณฑิตในการวิเคราะห์ มีรายละเอียดดังนี้

2. นาจากับปมอติปุต

ตามตำนานห้องสิน (Investiture of Gods) ของจีน เป็นเรื่องราวการสถาปนาเทพเจ้าจีนหนึ่งในนั้นคือ นาจ เทพเด็กผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ นอกจากนี้นาจายังปรากฏในเรื่องไซอิ๋วอีกด้วย ตามตำนานกล่าวว่า นาจเป็นบุตรคนที่สามของแม่ทัพหลี่จี้ เมื่อครั้งถือกำเนิดมีความผิดปกติกว่าคนทั่วไปคือ มารดาตั้งครรถ์นานกว่า 3 ปี 6 เดือน และเมื่อคลอดแล้วกลับกลายเป็นก้อนเนื้อหุ้มด้วยรกจนหลี่จี้ต้องใช้ดาบผ่าออกมา ปรากฏว่านาจาเกิดมาพร้อมกับผ้าแพรสีแดงและห้วงทองคำ เมื่อครั้งที่นาจาเที่ยวเล่นและได้พบบุตรของมังกรเจ้าสมุทรเกิดการวิวาทกันจนพลังมือผ่าบุตรมังกรตาย เป็นเหตุให้มังกรเจ้าสมุทรตามล้างแค้นจนในที่สุดนาจาต้องยอมปลิดชีพตนเองโดยการแลเนื้อคินบิดา เดือนกระดุกคินมารดา ตนเองจึงกลายเป็นวิญญาณเร่ร่อนไปขอความช่วยเหลือจากอาจารย์ให้อีกจิ้งยี่ ซึ่งได้แนะนำให้มารดาสร้างศาลและรูปเคารพเพื่อให้มีที่อาศัย แต่เมื่อบิดาทราบเรื่องได้จึงได้รุดไปทำลายศาลและรูปเคารพของนาจาเสีย เนื่องจากหลี่จี้ไม่พอใจและไม่ต้องการให้วิญญาณของนาจามีที่อยู่และได้รับการกราบไหว้บูชา ซึ่งสะท้อนภาพความเกลียดชังที่หลี่จี้มีต่อนาจาดั้งแต่ถือกำเนิดเป็นก้อนเนื้อ นั่นทำให้นาจาโกรธแค้นบิดาของตนมากจนถึงขั้นจะล้างแค้นเอาชีวิต (Shahar, 2015: 1-2) อย่างไรก็ตาม ท้ายที่สุดแล้วเรื่องราวความบาดหมางระหว่างบิดากับบุตรจบลงด้วยดี ต่างได้รับการสถาปนาเป็นเทพสวรรค์

จากเรื่องราวดังกล่าวทำให้เมเจอร์ ซาฮาร์ (Meir Shahar)¹ ผู้เชี่ยวชาญด้านเอเชียตะวันออกศึกษา ได้ทำการตีความความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องราวของนาจากับปมอติปุต² ตามแนวคิดของนักจิตวิทยาชื่อดังอย่างซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เกี่ยวกับปมความขัดแย้งระหว่างบิดากับบุตรในการแย่งชิงความรักของมารดา แม้ว่าตามแนวคิดของฟรอยด์ที่มีพื้นฐานความเชื่อว่า

¹ นอกจากการศึกษาปมอติปุตในเรื่องราวของนาจาแล้ว เมเจอร์ ซาฮาร์ยังได้รวบรวมข้อมูลการศึกษาที่มาของนาจาว่าแท้จริงแล้วเป็นเทพที่จีนรับมาจากอินเดีย สำหรับแม่ทัพหลี่จี้บิดาของนาจานั้นแท้จริงแล้วก็คือ ท้าวทศพร ส่วนนาจาก็คือ นลกุเวร (Shahar, 2015:)

² ปมอติปุต ตามแนวคิดจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (อ้างถึงใน Shahar, 2015: 38) สามารถอธิบายได้ว่า ทารกเพศชายมีแรงขับทางเพศต่อมารดา ต้องการแย่งความรักจากมารดาเป็นของตนเองเพียงผู้เดียว นั่นทำให้เด็กชายมีความรู้สึกเกลียดชังและต่อต้านบิดาของตนเอง อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกเกลียดชังดังกล่าวถูกกดทับไว้จนกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า จิตใต้สำนึก ซึ่งฟรอยด์เชื่อว่าไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนแต่ก็มีผลต่อการก่อรูปพฤติกรรม

มนุษย์มีแรงขับเคลื่อนพื้นฐานในเรื่องทางเพศ³ แต่กรณีเรื่องราวระหว่างนางากับหลี่จิ้งนั้นไม่สะท้อนมิติเรื่องแรงขับเคลื่อนทางเพศ แต่เป็นเรื่องการแย่งชิงความรักของผู้เป็นมารดา โดยเรื่องราวสะท้อนชัดเจนในตอนท้ายที่ภายหลังนางาจาผลิตชีพตนเองได้เข้าฝันมารดา ให้สร้างศาลและรูปเคารพของตนเอง ซึ่งนางได้ดำเนินการตามความฝันนั้น และปรากฏว่ามีผู้คนมาราบไหวศาลของนางาจาจำนวนมาก และความขัดแย้งรุนแรงก็เริ่มขึ้นเมื่อบิดาได้ทำลายศาลดังกล่าว โดยอ้างว่าสิ่งที่เธอฝันเป็นเพียงเพราะจิตของเธอคิดถึงบุตรที่เสียชีวิตไปแล้วมากเกินไป (Shahar, 2015: 40-41)

ความขัดแย้งระหว่างนางากับหลี่จิ้ง ได้รับการศึกษาในฐานะภาพสะท้อนของปมอติปัส ก่อให้เกิดคำถามว่าเหตุใดนางาจาจึงได้รับการนับถือจากสังคมที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญูต่อบุพการี อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในส่วนอนินิหารและคุณธรรมของนางาจาตามตำนานและตามความเชื่อที่ผู้ศรัทธาคิดความจะพบว่าเทพองค์นี้โดดเด่นในด้านความเย้ายวย ความเชื่อมั่น ความแข็งแรง ทักษะการต่อสู้ ความเด็ดเดี่ยว ความดื้อรั้น และความคิดสร้างสรรค์ ดังสะท้อนผ่านรูปเคารพที่มีความสง่างามราวกับกำลังเคลื่อนไหว ทำให้คุณลักษณะมีชีวิตชีวา (Wang, 2014: 158) ส่งผลให้แต่ดั้งเดิมชาวจีนนิยมบูชาเทพนางาจาด้วยความศรัทธาในหมู่นักเดินเรือเป็นผู้พิทักษ์เจ้าแม่ทับทิม (Mazu) นอกจากนี้ ยังเชื่อว่าเป็นเทพผู้ปกป้องประตูลูกศร โดยผู้ศรัทธาสื่อสารกับเทพนางาจาได้ผ่านทางร่างทรง ในศาลนางาจาแต่ละศาลจะมีการจัดพิธีฉลองวันเกิดของนางาจาในวันที่ 8 และ 9 ของเดือน 4 เป็นประจำทุกปี ในการนี้จะมีการเข้าทรงด้วย (เอวีลิน ลิป, ม.ป.ป.: 84) ปัจจุบัน ความเชื่อเกี่ยวกับนางาจาแพร่ขยายเป็นวงกว้างผ่านสื่อต่าง ๆ เนื่องจากเรื่องราวของนางาจาถูกนำมาสร้างถ่ายทอดผ่านจอโทรทัศน์และภาพยนตร์ (พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร, 2563: 1385-1387) ดังนั้น เราจึงเห็นรูปเคารพของนางาจาอยู่ร่วมในศาลเทพเจ้าองค์อื่น รวมถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง เช่น เป็นเทพเฝ้าประตูในสนามบิน รูปบูชาไว้ในรถโดยสารหรือแท็กซี่ เป็นต้น (Shahar, 2015: 119)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการบูชานางาจาโดยทั่วไปไม่ได้บ่งชี้หรือขบเน้นประเด็นเรื่องความขัดแย้งกับบิดา แม้กระทั่งในภาพยนตร์หรือซีรีส์ที่ออกอากาศหลายเวอร์ชันแกนเรื่องสำคัญก็เน้นที่การร่วมมือกันระหว่างนางาจาและหลี่จิ้ง (รวมถึงบุตรอีก 2 คน ของหลี่จิ้ง) ในการปราบโจ้วอ่อง⁴ (Shahar, 2015: XII) ภาพความขัดแย้งระหว่างบิดากับบุตรของนางาจา นั้น ได้รับการตีความใหม่และสะท้อนผ่านภาพยนตร์โดยผู้กำกับชาวไต้หวัน ดังจะไดกล่าวถึงในส่วนที่สี่

3. ความสัมพันธ์ระหว่างเงินกับไต้หวัน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเงินกับไต้หวันตั้งแต่ชาวจีนเริ่มอพยพมายังเกาะไต้หวันตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (ก่อน ค.ศ. 202 – ค.ศ. 220) สำหรับเกาะไต้หวันแต่เดิมมีชนพื้นเมืองที่สันนิษฐานว่ามาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาศัยอยู่ แม้ว่าการอพยพของชาวจีนก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17 เกิดขึ้นหลายระลอกแต่ยังไม่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนพื้นเมืองมากนัก จนกระทั่งเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ที่จีนได้เปลี่ยนให้ไต้หวันเป็นส่วนหนึ่งของจีน ซึ่งหลังจากช่วงเวลานี้ยังคงมีชาวจีนอพยพมาอยู่ตลอดเวลา เมื่อจีนเริ่มเข้าปกครองไต้หวันโดยตรงมีความพยายามที่จะสร้างพระราชวังให้กับพระญาติของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์หมิงในปี 1664 ก่อนที่จะเปลี่ยนให้เป็นวัดตาเทียนโหวกง (Knapp, 1976: 43) (เอวีลิน ลิป, ม.ป.ป.: 115) จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลานี้ไต้หวันไม่เพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งของจีนแต่ยังรับวัฒนธรรมและความเชื่อจากจีนอีกด้วย

ไต้หวันช่วงก่อน ค.ศ. 1945 กลายเป็นพื้นที่แสดงอำนาจของบรรดานักล่าอาณานิคมทั้งชาติตะวันตกและชาติเอเชียอย่างญี่ปุ่น ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1945 ไต้หวันได้กลายเป็นตัวแทนของโลกเสรีนิยมภายใต้การบงการของ

³ ในประเด็นนี้ ฟาน เฉิง (Fan Sheng) นักวิชาการชาวไต้หวันได้ตีความเชิงสัญลักษณ์จากเนื้อเรื่องและเห็นถึงความเชื่อมโยงในประเด็นแรงขับเคลื่อนทางเพศสะท้อนอยู่ในแก่นวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้ต่างเห็นต้องกันว่าการนิยามนางาจาแตกต่างจากตำนานกรีกหรืออติปัสกับโคคาस्ता ที่บุตรสังหารบิดาและอยู่กับฉันทน์มารดาตนเองโดยไม่รู้ตัว (Shahar, 2015: 40)

⁴ ตามตำนานห้องสินกล่าวว่าโจ้วอ่องเป็นจักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์ซาง เรื่องราวในตำนานนี้เชื่อว่ามีความเกี่ยวพันทางประวัติศาสตร์ช่วงปลายราชวงศ์ซางและต้นราชวงศ์โจว

สหรัฐอเมริกา และมีความแตกต่างด้านอุดมการณ์ทางการเมืองกับจีนแผ่นดินใหญ่อย่างชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการปฏิวัติของเหมา เจ๋อตง ใน ค.ศ. 1949 ได้หันตอกอยู่ภายใต้การบริหารโดยพรรคก๊กมินตั๋ง (KMT) ซึ่งต้องเผชิญหน้ากับความไม่มั่นคงครั้งสำคัญเมื่อสหรัฐอเมริกาหันไปสร้างความร่วมมือกับสาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1972 เป็นต้นมา (รุ่งทิพย์ จันทรธนะกุล, 2563: 23-29)

สำหรับชาวไต้หวันในยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือแม้กระทั่งผู้ที่เกิดในทศวรรษ 1950 ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นจีนและมีทัศนคติที่ติดต่อกับจีนแผ่นดินใหญ่ แตกต่างจากเยาวชนรุ่นใหม่ที่เกิดในไต้หวันและพยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไต้หวันขึ้น จากการศึกษาของแชลลีย์ ริกเกอร์ (Shelley Rigger) พบว่า ทัศนคติของเยาวชนไต้หวันต่อต้านการรวมเป็นจีนเดียวมากกว่าประชากรในรุ่นก่อนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจีนได้กลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจตั้งแต่เข้าสู่สหัสวรรษใหม่เป็นต้นมา นั้นยังสร้างความตระหนักในหมู่ชาวไต้หวันรุ่นใหม่เมื่อถูกตั้งคำถามถึงการรวมประเทศกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ขณะที่ในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐบาลไต้หวันตั้งแต่ ค.ศ. 2008 เป็นต้นมา จะพยายามสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดี โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจกับจีนมากขึ้น แต่ความหวาดระแวงจีนก็ยังคงปรากฏในสังคมไต้หวัน (Rigger, 2006: 56-59)

4. จาก Rebels of the Neon God ถึงชนที่จื้อเทคโนแดนซ์

การนับถือเทพเจ้านาจาในดินแดนไต้หวันมีต้นกำเนิดมาจากชาวจีนที่อพยพมาตั้งรกราก ซึ่งมีทั้งการตั้งศาลเจ้าบูชาที่มีรูปเคารพของนาจาเป็นองค์ประธาน รวมถึงศาลเจ้าอื่น ๆ ที่มีเทพนาจาอยู่ในศาลด้วย นอกจากการสร้างศาลหรือรูปเคารพเพื่อสักการบูชาแล้ว แต่ละศาลมีการจัดเทศกาลและขบวนแห่ด้วยโดยเฉพาะศาลเจ้าแม่ทับทิม พิธีกรรมในเทศกาลที่จัดขึ้นในอดีตมีความสำคัญในแง่การสร้างความพึงพอใจให้กับเทพเจ้าเพื่อประทานพรให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในแต่ละปี อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เทศกาลที่เคยจัดตามศาลเจ้าในแต่ละท้องถิ่นกลายเป็นเทศกาลที่จัดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภายนอก นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในกรณีของไต้หวันประเพณีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเทพนาจาคือ การสวมหุ่นนาจาแล้วเดินตามทำนองเพลงดั้งเดิมที่เรียกว่า “BaiGuan” ในอดีตประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้จะจัดขึ้นในทุกศาลเจ้า โดยมีการแสดงและการละเล่นที่คล้ายคลึงกัน ผู้จัดและผู้แสดงเป็นคนในชุมชนที่ศรัทธาเทพในศาลเจ้า (Wang, 2014: 156-158)

ใน ค.ศ. 1992 มีภาพยนตร์เรื่องหนึ่งที่ผลิตและฉายในไต้หวันคือ Rebels of the Neon God โดยมีเนื้อเรื่องชีวิตของวัยรุ่นของคนในกรุงไทเปที่ต่างก็ไม่รู้จักกัน แต่ภาพยนตร์ฉายให้เห็นชีวิตของทั้งคู่ขนานกันไป วัยรุ่นคนหนึ่งชื่อเสี่ยวคัง (Xiaokang) อีกคนชื่ออาจื่อ (Ah Ze) ทั้งสองมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันแต่กลับมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้คือ ภาพสะท้อนความเชื่อดั้งเดิมของชาวไต้หวันคือ แม่ของเสี่ยวคังได้ไปปรึกษาหมอดูเรื่องปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับบุตรชาย เนื่องจากบุตรชายของตนเป็นวัยรุ่นซึ่งเอาแต่เที่ยวเล่นเกมไปวัน ๆ สร้างความไม่พอใจให้กับคนเป็นพ่อ โดยหมอบอกกับเธอว่าบุตรชายเป็นเทพนาจาจากลัทธิมาเกิด เมื่อเสี่ยวคังบังเอิญได้ยินจึงแกล้งแสดงอาการเหมือนเทพประทับทรง เปล่งเสียงและแสดงท่าทางเหมือนเด็กซึ่งเป็นลักษณะของนาจา นอกจากนี้เสี่ยวคังยังได้ใช้สปีรียพันธ์ที่พูดว่า “Nezha was here” ด้านหลังจักรยานยนต์ของอาจื่อที่จอดเอาไว้ ส่วนอาจื่อกับเพื่อนอีกคนหนึ่งของเขาเป็นมิชชันนารีที่คอยจัดแจงเงินจากตู้โทรศัพท์และตู้เกม (Rojas, 2003: 81-86) (Sheng, 2013: 398-400) (Shahar, 2015: 78)

ภาพยนตร์เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นการบรรจบกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิม คือ การทรงเจ้าเข้าผีกับวิถีชีวิตคนเมืองกรุงไทเปที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงและความผันผวนท่ามกลางกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ (Chong, 1995: 82) อย่างไรก็ตาม ภาพยนตร์เรื่องนี้ยังเป็นข้อบ่งชี้สำคัญอีกประการหนึ่งถึงประเด็นความขัดแย้งระหว่างนาจากับบิดาอันเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปในสังคมไต้หวัน เพราะแม้กระทั่งร่างทรงเองเมื่อมารดาของเสี่ยวคังมาปรึกษาปัญหาระหว่างพ่อกับลูกก็เลือกที่จะอธิบายสัมพันธ์กับความขัดแย้งของเทพนาจากับบิดา การเป็นอวตารของนาจา และตัวเสี่ยวคังเองเมื่อแอบได้ยินเขาก็เข้าใจและเลียนแบบนาจาในทันที นั้น

แสดงว่าสังคมได้หวนคืนเคยกับเทพนาจาและความขัดแย้งในลักษณะของปมอติปฐเป็นอย่างไรดี ประกอบกับภาพของวัยรุ่นที่มีลักษณะขบถท่ามกลางเมืองใหญ่ ซึ่งนาจาได้กลายเป็นภาพแทนวัยรุ่นเหล่านั้น และภาพยนตร์เรื่องนี้ก็เป็นสื่อที่แพร่หลาย อ้างอิงจากงานวิจัยของลีโอ หยวนและโฮลเกอร์ เบรียล (Leo Yuan and Holger Briel) พบว่าวัยรุ่นได้หวนรับรู้เรื่องราวของนาจาผ่านทางสื่อโทรทัศน์มากที่สุด (2016: 61-62)

วิเคราะห์จากชื่อภาพยนตร์และลักษณะความต้อร้อนของนาจากับพฤติกรรมของความเปี่ยมเบนของวัยรุ่นจะพบว่า นาจาเป็นตัวแทนของวัยรุ่นที่เต็มไปด้วยพลังกำลังและความขบถ ทำให้วัยรุ่นจำนวนหนึ่งได้ใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ โดยอาจมีจุดเริ่มต้นจากภาพยนตร์เรื่องนี้ เพราะในเวลาต่อมาก็ปรากฏการเล่นที่เรียกว่า “ซันไท์จ้อเทคโนแดนซ์” หรือ เทคโนนาจา (Electric-Techno Neon Gods or Techno Nezha) เป็นการการเล่นของไต้หวันที่ได้รับมาสนใจศึกษาจากบรรดานักวิชาการในปัจจุบัน เริ่มต้นจาก ค.ศ. 2005 ที่เริ่มนำเพลงเทคโนเข้ามาใช้กับการเต้นของหุ่นเทพในขบวนแห่แบบเดิมที่เรียกว่า เซียนโถว (Din Tao) ซึ่งจะมีเทพนาจาเดินนำหน้าขบวนแห่ อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ซันไท์จ้อเทคโนแดนซ์แพร่หลายอย่างมากตั้งแต่ ค.ศ. 2009 เป็นต้นมา เนื่องจากในปีนี้ได้หวนเป็นเจ้าภาพการแข่งขันเกมโลก (World Game) ที่เมืองเกาสง (Kaohsiung) โดยในปีเปิดมีการแสดงเทคโนนาจา เริ่มจากคนสวมชุดนาจาใส่แว่นดำแล้วที่จักรยานยนต์เข้ามาในปี (Yuan, 2014: 28-31) ข้อสังเกตที่สำคัญคือ การที่นาจาที่จักรยานยนต์นี้คล้ายคลึงกับภาพลักษณ์ของวัยรุ่นไต้หวันในภาพยนตร์เรื่อง Rebels of the Neon God ที่ได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ให้นักวิชาการหลายคน เช่น ไค เฉิง (Kai Sheng) ฟาหลง ชื่อ (Fah-long Shih) เป็นต้น ได้ทำการศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยอาศัยมุมมองทั้งด้านศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับมโนทัศน์และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทพองค์นี้

เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 ในบริบทที่สถานะความเป็นรัฐชาติของไต้หวันได้รับผลกระทบจากการก้าวขึ้นสู่สถานะมหาอำนาจของโลก อู๋ เจียนเฮง (Wu Jianheng) เป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งของเยาวชนไต้หวันที่พยายามจะสะท้อนว่า เทพนาจา เป็นสัญลักษณ์ของไต้หวันและเป็นพลังของวัยรุ่นที่สร้างสรรค์ ดังจะเห็นได้จากการที่เขาชอบหิ้วเอาชุดนาจาที่หนักกว่า 17 กิโลกรัม ไปเที่ยวรอบโลก ทั้งยังสวมชุดนาจาถ่ายภาพกับสถานที่สำคัญต่าง ๆ พร้อมกับธงชาติของไต้หวัน (Sheng, 2013: 391) ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าภาพลักษณ์นาจาตามตำนานซึ่งมีลักษณะที่สำคัญคือ การเป็นเด็กที่มีพลังล้นเหลือและนิสัยขบถเล็ก ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นกับบิดา ซึ่งเป็นมโนทัศน์ดั้งเดิมที่ได้รับการขบถเน้น จึงไม่น่าแปลกใจนักที่เทพองค์นี้จะสามารถเข้าถึงหมู่วัยรุ่นในสังคมไต้หวันร่วมสมัยที่เยาวชนมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลัง ค.ศ. 2009 ที่ประธานาธิบดีหม่า อิงจิว (Ma Ying-jeou) ให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับมหาอำนาจอย่างจีน นโยบายของหม่าทำให้เกิดความหวาดระแวงในหมู่เยาวชนไต้หวันที่เกรงว่าไต้หวันจะสูญเสียอธิปไตยให้กับจีน (Shih, 2018: 1)

5. มองเทคโนนาจาผ่านกรอบคิดคาร์นิวัล

ประเด็นสำคัญที่บทความนี้พยายามนำเสนอคือ มโนทัศน์และประเพณีเกี่ยวกับนาจาที่มีพลวัตอย่างสูงในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1992-2019 นั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สามารถอธิบายได้โดยอาศัยกรอบในการวิเคราะห์ ตามแนวคิดเรื่อง “คาร์นิวัล” ของมิกคาลัย บัคติน กล่าวคือ คาร์นิวัลเป็นการแสดงบทบาทสมมติในงานเทศกาลหรือประเพณี ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้คนที่เข้าร่วมสามารถกระทำหรือแสดงออกในสิ่งที่ชีวิตปกติไม่สามารถกระทำได้ เช่น การที่ชนชั้นล่างได้แสดงบทบาทเป็นผู้ปกครอง สามารถออกคำสั่งได้ตามใจชอบ เท่ากับเป็นการกลับหัวกลับหางกฎระเบียบที่ดำเนินอยู่อย่างเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ดังนั้น คาร์นิวัลจึงเท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ที่เป็นปรปักษ์กันสามารถแสดงออกได้อย่างไม่มีความผิดและไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน หรือผู้มีอำนาจไม่อาจถือเป็นการผิดได้ (Bakhtin, 1984) (Eweis, 2021: 129-132) (จันจิรา สมบัติพูนศิริ, 2558: 54-58)

สำหรับคำถามที่ว่าเหตุใดจึงต้องเป็นนาจา อธิบายได้ว่าท่ามกลางความพยายามในการจะแสวงหาอัตลักษณ์ความเป็นไต้หวันกลับยังสะท้อนร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมจีน แม้กระทั่งความเชื่อเรื่องและการนับถือเทพนาจาก็ได้รับมาจากจีน อย่างไรก็ตาม การตีความเรื่องราวของนาจาเสียใหม่โดยขบเน้นประเด็นปมอติปฐุอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับชาวจีนโพ้นทะเลในดินแดนอื่นที่นับถือเทพองค์นี้ ประกอบกับมิติของความขบถของวัยรุ่นที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในเทพองค์นี้ซึ่งสะท้อนผ่านสื่อภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงอย่าง *Rebels of the Neon God* สามารถสอดคล้องไปกันได้กับสภาพการณ์ของชาวไต้หวันที่ยาวชนในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา เริ่มที่จะนิยามตนเองว่าเป็น “ชาวไต้หวัน” ไม่ใช่จีน แต่กลับถูกกระหนาบจากบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่จีนก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจและมีท่าทีที่จะผนวกรวมไต้หวัน ดังนั้น ปรากฏการณ์เทคโนโลยีนาจาที่ดูผิวเผินอาจเหมือนกับเป็นการปรับตัวของประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมให้สามารถดำรงอยู่ได้และสอดคล้องกับยุคสมัย แต่เมื่อพิจารณาประกอบกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนไต้หวัน เช่น กรณีของอู๋ เจียนเฮงที่ได้กล่าวถึงข้างต้น รวมถึงพยายามที่จะนำเสนออัตลักษณ์ใหม่ที่ต่อสายตาชาวโลกผ่านการแสดงเทคโนโลยีนาจาในกิจกรรมระหว่างประเทศต่าง ๆ แม้กระทั่งการออกแบบชุดนาจาให้เป็นชุดประจำชาติสำหรับผู้เข้าประกวด Miss International Beauty Pageant ครั้งที่ 59 ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 2019 จะเห็นว่านาจาที่มีปมอติปฐุ นั้น เปรียบได้กับชาวไต้หวันผู้เป็นบุตรที่ได้รับมรดกทางวัฒนธรรมจากจีนแผ่นดินใหญ่ แต่ก็ยังเป็นบุตรที่มีได้ลงรอยกับบิดานักถึงขั้นจะล้างผลาญชีวิตได้ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับสถานภาพของชาวไต้หวัน ดังนั้น นาจาจึงมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะถูกใช้เป็นตัวแทนของชาวไต้หวัน

นอกจากข้อเสนอดังกล่าวข้างต้นแล้ว เมื่อหันกลับมาพิจารณาบทบาทศาสนาและความเชื่อในสังคมไต้หวันพบว่าตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ศาสนาหรือลัทธิความเชื่อในไต้หวันมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประชาสังคมที่ยั่งยืนของไต้หวัน มักถูกใช้เพื่อเป็นอุปถัมภ์ในการแสดงถึงอัตลักษณ์ของบุคคลหรือชุมชน นอกเหนือจากกรณีเทคโนโลยีนาจาแล้วยังมีกรณีของเจ้าแม่ทับทิมที่ถูกใช้ในเชิงสัญลักษณ์เพื่อต่อต้านอาวรุณิวเคลียร์ (Shih, 2018: 2) นั่นแสดงให้เห็นว่า ขนบธรรมเนียมบางอย่างในด้านความเชื่อและศาสนาในไต้หวันได้ถูกนำมาใช้ในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน

6. บทสรุป

เมื่อพิจารณาเทคโนโลยีนาจาจากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะพบว่าเริ่มปรากฏการตีความหมายมโนทัศน์เกี่ยวกับนาจาของชาวไต้หวันแตกต่างไปจากเดิมในภาพยนตร์เรื่อง *Rebels of the Neon God* ที่เน้นเรื่องปมอติปฐุและการที่นาจากลายเป็นภาพแทนของวัยรุ่น ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 นั้นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีการเชื่อมโยงระหว่างเทพดั้งเดิมให้เข้ากับเยาวชนรุ่นใหม่และสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ บรรดาเยาวชนไต้หวันที่ไม่ต้องการรวมเป็นส่วนหนึ่งของจีนแผ่นดินใหญ่และต้องการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเอง แต่ก็ยากที่จะปฏิเสธอิทธิพลทางวัฒนธรรมความเป็นจีน ทำให้พวกเขาต้องตีความมโนทัศน์และประเพณีดั้งเดิมให้แตกต่างไปจากเดิมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งในกรณีนี้ไม่ใช่การเมืองภายในประเทศ แต่เป็นในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ต้องเผชิญหน้ากับมหาอำนาจ โดยเฉพาะกับประเด็นเรื่องการรวมประเทศ ทั้งหมดนี้อาจสรุปได้ว่ามโนทัศน์และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทพนาจาระหว่าง ค.ศ. 1992-2019 ได้ถูกใช้ เป็นเครื่องมือในการแสดงออกทางการเมืองตามกรอบคิดคาร์นิวัลของบัคติน โดยเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่มีความปลอดภัย เนื่องจากไต้หวันไม่ได้อยู่ในสถานะที่จะแสดงออกถึงปฏิกริยาต่อต้านจีนได้โดยตรง

เอกสารอ้างอิง (References)

จันจิรา สมบัติพูนศิริ. (2558). หัวรอต่ออำนาจ: อารมณ์ขันและการประท้วงด้วยสันติวิธี (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มติชน.

- พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร. (2020, กรกฎาคม 11). *การสำรวจพัฒนาการการรับรู้ ความเชื่อ และการบูชาเทพนาจาหรือเจ้าพ่อโกมินทร์ ทศวรรษ 2530-2560*. 1384–1391.
- รุ่งทิพย์ จันทร์ธนะกุล. (2563). *การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของไต้หวันและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ค.ศ. 1988-2018)* [รายงานการวิจัย]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอวีลี้น ลิป. (ม.ป.ป.). *ตำนานวัดและเทพเจ้าจีน (ต้าฟู้, ผู้แปล)*. กรุงเทพฯ: สร้อยทอง.
- Bakhtin, M. (1984). Introduction. In *Rabelais and His World* (pp. 1–58). Bloomington: Indiana University Press.
- Chong, W. L. (1995). ALIENATION IN THE MODERN METROPOLIS: The Visual Idiom of Taiwanese Film Director Tsai Ming-liang. *China Information*, 9(4), 81–95. <https://doi.org/10.1177/0920203X9500900408>
- Elliot, S. (1999). *Carnival and Dialogue in Bakhtin's Poetics of Folklore*. Retrieved from <https://scholarworks.iu.edu/dspace/handle/2022/2327>
- Rigger, S. (2006). *Taiwan's Rising Rationalism: Generations, Politics, and "Taiwanese Nationalism."* Washington, D.C: East-West Center Washington.
- Rojas, C. (2003). "Nezha Was Here": Structures of Dis/placement in Tsai Ming-liang's "Rebels of the Neon God." *Modern Chinese Literature and Culture*, 15(1), 63–89. JSTOR. Retrieved from JSTOR.
- Shahar, M. (2015). *Oedipal God: The Chinese Nezha and His Indian Origins*. University of Hawai'i Press. JSTOR. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/j.ctvvn6rd>
- Sheng, K. (2013). The Different Faces of Nezha in Modern Taiwanese Culture. *Oriental Archive*, 81(3), 391–410.
- Shih, F. (2015, November 3). The Geopolitics of Religious Performance in Twenty-First Century Taiwan. Retrieved May 21, 2021, from E-International Relations website: <https://www.e-ir.info/2015/11/03/the-geopolitics-of-religious-performance-in-twenty-first-century-taiwan/>
- Shih, F. (2018). Civil Society and Religious Functions in Taiwan: Anti-nuclear Goddess Mazu and Techno God Nezha in the consolidation of sustainability movements. *Taiwan's Civil Society Developing over the Last Sixty Years: Analysing from Perspectives of Religion, Environmentalism, and Student Movements*. Presented at the The 60th annual conference American Association for Chinese Studies.
- Wang, R. (2014). Dancing Religion: When Traditional and Pop Cultures Collide. *Congress on Research in Dance Conference Proceedings, 2014*, 156–162. <https://doi.org/10.1017/cor.2014.22>
- Yuan, L. (2014). Marshal Nezha "transformed": Techno Nezha in Taiwan. *International Journal of Intangible Heritage*, (9), 26–35.
- Yuan, L., & Briel, H. (2016). The Dilemma of the Revitalization of Intangible Cultural Heritage and Global Homogenization: The Case of Techno Nezha in Taiwan. *IAFOR Journal of Cultural Studies*, 1(2), 53–70.